

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 1307/1-ХШ/13
25.09.2014. године

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој XIV редовној седници, одржаној дана 25.09.2014. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: ЕКСПЛОАТАЦИЈА И ЗНАЧАЈ ТЕРМАЛНИХ ИЗВОРА У РИМСКОМ ПЕРИОДУ НА ТЕРИТОРИЈИ СРБИЈЕ, кандидата мр Љубише Васиљевића и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 13.10.2009. године.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр.6/2571</u>	
<u>26.09.2014.</u> (датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Љубише (Благоје) Васиљевића

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИ
ДАТ

Љубиша (Благоје) Васиљевић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под _____

насловом:

Експлоатација и значај термалних извора у римском периоду на територији Србије

612-

Универзитет је дана 13.10.2009. својим актом под бр 18/296/09 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Експлоатација и значај термалних извора у римском периоду на територији Србије

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Љубише (Благоје) Васиљевића

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 15.05.2014. одлуком факултета под бр 668/1-XI/8 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Мирослав Вујовић	доцент	археологија	Филозофски ф.
2. др Јелена Цвијетић	доцент	исто	Филозофски ф.
3. др Ивана Поповић	научни саветник	исто	Филозофски ф.

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној 25.09.2014.

дана

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА <u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>
---	--

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Кандидат Љубиша Б. Васиљевић (рођен 1971. године у Чачку) дипломирао је на Одељењу за археологију Филозофског факултета 2000. године. Магистарски рад *Култ бога Силвана у римским провинцијама на територији Србије* одбранио је 2009. године на Филозофском факултету у Београду (ментор: проф. др. Александар Јовановић). Докторске студије уписао је на Филозофском факултету у Београду 2009 године. Докторска дисертација мр Љубише Васиљевића *Експлоатација и значај термалних извора у римском периоду на територији Србије* састоји се од укупно 523 стране од којих је 437 страна текста у ужем смислу, 85 страна коришћене литературе са наведених 510 библиографских јединица. Илустративни део рада састоји се од 102 слике и 94 табеле приложене унутар текста.

Кандидат Љубиша Б. Васиљевић објавио је следеће радове:

Чланци

- С. Рутић, Љ. Васиљевић, *Владарске задужбине на разгледницама из збирке културне историје Народног музеја Крушевац*, Музејско друштво Србије, Крушевац – Ниш 2014.
- Lj. Vasiljevic, S. Rutic, *Archaeological Research and Archaeological Exhibitions Organized by Krusevac National Museum within 2009 – 2012*, *Arheologija I prirodne nauke* 9, Beograd 2014.
- Крушевачки зборник 16, Народни музеј Крушевац (уредник), Крушевац 2014, у штампи.
- Љ. Васиљевић, С. Рутић, *Археолошке изложбе приређене у организацији Народног музеја Крушевац (2009-2014)*, Српска археологија између теорије и чињеница II, Археологија и јавност у Србији, Филозофски факултет у Београду, Београд 2014.
- Љ. Васиљевић, С. Рутић, *Symposium Archaeological Heritage – its Role in Education, Presentation and Popularization of Science*, Крушевачки зборник 16, Народни музеј Крушевац, Крушевац 2014, у штампи.

- Љ. Васиљевић, С. Ружић, *Култ нимфи и Силвана у римским провинцијама на територији Србије*, Зборник апстрактата средњовековне секције САД, Шид 2014.
- Љ. Васиљевић, С. Ружић, *Археолошка истраживања Лазаревог града у Крушевцу – кампања из 2010. године*, XXXVI Скупштина и Годишњи скуп САД, Нови Сад 2013.
- Lj. Vasiljević, *Archaeological Research of Lazarus City in Krusevac / New challenges in New Millenium*, *Археолошка истраживања Лазаревог града у Крушевцу – нови изазови у новом миленијуму*, Ra ICOM SEE Newsletter No.1, Niš, May 2012.
- Љ. Васиљевић, *Историјат археолошких истраживања у организацији Народног музеја Крушевац*, у: *Археологија у сликама*, каталог изложбе, Крушевац 2012.
- Љ. Васиљевић, *Лазарев град у Крушевцу*, у: *Археологија у сликама*, каталог изложбе, Крушевац 2012.
- S. Rutic, Lj. Vasiljevic, *Archaeological Research and Archaeological Exhibitions Organized by Krusevac National Museum within 2009 – 2012*, Book of Abstracts, Symposium “Archaeological Heritage – its Role in Education, Presentation and Popularization of Science”, Belgrade – Viminacium 2012.
- Љ. Васиљевић, *Јеринин град код Трстеника*, каталог изложбе, Крушевац 2012.
- Љ. Васиљевић, *Антички Norreum Margi*, каталог изложбе, Крушевац 2011.
- Љ. Васиљевић, *Неолитско насеље у Страгарима*, каталог изложбе, Крушевац 2011.
- Љ. Васиљевић, *Култ бога Силвана у римским провинцијама у Србији*, XXXIV Скупштина и Годишњи скуп САД, Краљево 2011.
- Крушевачки зборник 15, Крушевац 2011 (уредник).
- Љ. Васиљевић, *Браћа Мусић*, каталог изложбе, Крушевац 2010.

- Љ. Васиљевић, *Народни музеј Крушевац у светлу првих педесет бројева крушевачког штампаног недељника Град*, Зборник радова са стручних скупова Музејског друштва Србије, Београд – Сомбор, 2010.
- Крушевачки зборник 14, Крушевац 2009 (уредник).
- Љ. Васиљевић, *Археолошки споменици бога Марса у римским провинцијама у Србији*, Крушевачки зборник 14, Крушевац 2009.
- Љ. Васиљевић, *Водич кроз Народни музеј Крушевац*, Крушевац 2009.
- Љ. Васиљевић, *Рад археолошког одељења Народног музеја Крушевац*, Крушевачки зборник 12, Крушевац 2007.
- Љ. Васиљевић, *Активност археолошког одељења за време постојања Установе за музејско-архивску делатност у Крушевцу*, Расински анали 3, Крушевац 2005.
- Љ. Васиљевић, *Трагови рударства у топонимији крушевачког краја*, Расински анали 1, Крушевац 2005.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања мр Љубише Васиљевића су термални извори на тлу Србије и начини њиховог коришћења током римског периода. Поље истраживања географски су омеђиле границе римских провинција формираних на територији данашње Србије (у оквиру теме неће бити обрађени термални извори са простора Бачке и дела Баната, који се нису налазили у оквиру Римског царства). У раду је коришћена подела Србије на шест хидрогеолошких реона, према класификацији Б. Филиповића (Филиповић 2003). Хронолошки, дисертација Љ. Васиљевића обухвата најпре период од I до VI века н.е. али су, ради праћења евентуалног континуитета коришћења лековитих извора, наведени и археолошки налази из периода праисторије и средњег века.

Циљ истраживања је утврђивање степена коришћења и различитих могућности експлоатације термалних вода у Србији током римског периода. Истраживање ће обухватити преглед целокупне археолошке литературе са подацима о разнородним налазима откривеним у окружењу термалних извора. Анализа остатака архитектонских објеката и покретних археолошких налаза откривених у окружењу термалних извора омогућавају стицање додатних сазнања о свакодневном животу античког човека и евентуалном обогаћивању његове свакодневнице коришћењем лековитих својстава термалних извора, али и развој култова одређених божанстава која су поштована у близини лековитих и топлих извора.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

- извори термалних вода коришћени су у медицинске или религиозне сврхе током римског периода (I-IV век) на територији Србије. Збир регистрованих античких локалитета у непосредном окружењу термалних извора показује да је велики број лековитих вода у Србији коришћен при лечењу античког човека;
- континуитет коришћења термалних вода на појединим местима условљавали су различити фактори, од постојања насељених места и путева, присуства ширег круга корисника са одређеним навикама или здравственим потребама (војници, рудари) али и тектонских поремећаја који су условили настанак или нестанак издана.
- о присуству и коришћењу термалних извора у периоду римске доминације посредно сведоче и различите култне представе, епиграфски и вотивни споменици посвећени одређеним ијатричким божанствима (Ескулап, Хигија, Херакле, Аполон, Дијана, Силван, нимфе, локална божанства) поштованих у близини термалних извора.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

1. Увод (стр.1-4): Дефинисан је предмет и циљ истраживања са освртом на методолошки приступ. У наставку је детаљно изложен историјат истраживања ове теме и различити аспекти њеног проучавања међу којима се истиче хронолошка осетљивост ових налаза, могућност њихове употребе у одређивању културне, друштвене, економске и етничке припадности носиоца.

2. Преглед историје римских провинција на територији Србије (стр. 4-14): Изложен је у основним цртама настанак и развој римских провинција на тлу данашње Републике Србије, од римских освајања крајем I века п.н.е. и оснивања провинције Илирик, преко каснијих подела на провинције Мезију, Панонију и Далмацију, те касније касноантичке поделе проистекле из Дијоклецијанових реформи (провинције: Далмација, Валерија, Друга Панонија, Мезија Прима, Приобална Дакија, Средоземна Дакија, Дарданија) све до коначног пада лимеса крајем VI века.

3. Белешке античких аутора о термалним водама (стр. 14-20): Ово поглавље је посвећено појединим наводима античких писаца о коришћењу термалних и лековитих вода које су високо вредноване кроз принцип *salus per aquam*. Почев од Хипократовог списка „О врстама ваздуха, вода и места“ који је делом посвећен термалној и минералној води, преко Сорана из Ефеса који даје препоруке о коришћењу лековите воде у гинекологији, те Орибазијевог дела *Colletio Medica*, у коме се описује коришћење терапеутске воде за пиће и спољашњу употребу. Витрувије у делу „О архитектури“ такође излаже различита својства својства воде и настанак природних термалних издана које углавном сматра лековитим са изузетком штетне воде која избија у близини рударских басена. Плиније Старији такође разматра лековитост термалних вода и помиње топле изворе у Смирни, Адипсосу на Еубеји и Хиерополису.

4. Хидролошки региони Србије (стр. 20-22) : У овом поглављу изложена је подела простора који заузима данашња Србија са великим бројем изворишта минералних вода и сложеном геолошком грађом на шест хидрогеолошких реона: Реон Дакијског басена, реон Карпато-балканида, реон Српског кристаластог језгра, Шумадијско – копаоничко – косовски реон, реон Динарида западне Србије и реон Панонског басена.

5. Реон Дакијског басена (стр. 22-28): У поглављу су разматрани термални извори у региону Дакијског басена који, иако нема велико распрострањање на територији Србије (захвата крајње североисточне делове Србије, омеђене Дунавом и доњим током Тимока те планинским масивима Мироча и Дели Јована). Термалне и минералне воде у оквиру овог реона откривене су у модерно доба на великим дубинама које, иако указују на термохидролошки потенцијал регије, не потврђују могућност њихове експлоатације у античком периоду. Поједини археолошки локалитети, међутим, попут римских утврђења у Милутиновцу и Бољетину, имали су не само стратешки већ и секундарни ијатрички значај због постојања јаким површинских термалних извора који су могли бити активни и у античком периоду.

6. Реон Карпато-балканида (стр. 28-110)

На географском простору овог реона забележен је велики број археолошких локалитета, укључујући и изузетно значајна налазишта из античког периода. Нека од најважнијих античких налазишта подигнута су на локацијама за чији избор је свакако утицала и близина термалних извора. На првом месту ту су царска палата Феликс Ромулијана и луксузна вила на Медијани, које су подигнуте у непосредном окружењу Гамзиградске Бање, односно, Нишке Бање. Постојање културних места, повезаних са термалним изворима, може се основано претпоставити у Шарбановцу, Сумраковцу и Николичеву.

7. Реон српског кристаластог језгра (стр.110-178)

Овај реон специфичан је по великом броју античких локалитета у непосредној близини термалних и минералних извора. У близини Туларске Бање, на локалитету Баце, утврђено је постојање римског купатила, док је антички каптажни објекат констатован на локалитету Градиште код Сијаринске Бање. У Купцима, на обали Расине, су откривени базени за купање које Јб. Васиљевић, на основу аналогија са географски блиским локалитетима у Врњачкој Бањи и Горњој Црнишави, опредељује у антички период. Утврђено је поштовање култа Херкула у близини извора у Паланачком кисељаку и нимфи у Врањској Бањи а постојање сакралних објеката претпостављено је на локалитетима у Врањској Бањи, Топлацу, код Сијаринске Бање и Туларима.

8. Шумадијско-копаоничко-косовски реон (стр.178-257): Овај реон, како по свом физичко-географском положају, тако и по броју минералних термалних извора и балнеолошком потенцијалу заузима централно место у Србији. Осим путописних коментара Ф. Каница који повезује остатке античких грађевина у окружењу Аранђеловца, нема конкретнијих археолошких потврда да су богати лековити извори коришћени у доба римске доминације. У центру Врњачке Бање, поред

"Римског извора" пронађени су остаци правоугаоног базена за купање а око њега пронађено 200 комада римског новца, који припадају ковањима од Августа до Валентинијана. У самом базену је пронађено 60 комада римског новца, које се датује од краја I до друге половине IV века. Изнета је претпоставка да је новац доспео у базен као чин захвалности божанству извора или нимфама за успешно излечење (Црнобрња Н. 1987: 67 - 69). Сличну конструкцију имали су и базени откривени у Горњој Црнишави код Трстеника но њихово датовање у антички период није потврђен нумизматичким или другим археолошким покретним налазима. Поштовање ијатричких божанстава (Хигија, Деа Дарданика, нимфе) или локалних генија лековитих извора потврђен је у Новопазарској и Куршумлијској Бањи

9. Реон Динарида западне Србије (стр. 257-426): У оквиру овог поглавља анализирана је најпре веза античких фортификација и насеља са термалним и минералним изворима на подручју источног Срема и Мачве (Сланкамен, Јаково, Купиново, Дебрц, Богатић) али и западне Србије (Пожега, Ивањица, Овчар Бања, Бања Ковиљача). У Ердевику су откривени остаци римског купатила повезаног са оближњим термалним изворима.

10. Закључна разматрања (стр. 426-437): У закључном поглављу кандидат Љубиша Васиљевић је поред краћег осврта на најзначајније локалитете и налазе из појединих хидролошких регија изложио синтезу укупних истраживањима која је допуњена изучавањем топонимије, култова и култних места различитих ијатричких божанстава као и појаву сахрањивања у близини термалних извора током римског периода.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација мр Љубише Васиљевића представља рад у коме је по први пут разматрано питање експлоатације и значаја термалних извора у римском периоду на нашем тлу. Истраживање колеге Васиљевића било је отежано пре свега недостатком историјских извора који би се директније односили на коришћење лековитих топлих вода којима је простор данашње Србије иначе веома богат, али и недовољној археолошкој истражености. Римљанима добро позната лековита својства термалних врела су свакако иницирала подизање појединих античких насеља међу којима су и нека од најзначајнијих археолошких налазишта (Ромулијана, Медијана). Ова места имала су несумњиви култни значај и трагови поштовања различитих божанстава а пре свега оних ијатричког карактера, откривени су уз саме изворе или у њиховом непосредном окружењу. Осим и данас присутног обичаја депоновања новца у изворима (Врњачка Бања) на постојање таквих култних места указују налази вотивних икона и натписа из Шарбановца, Николичева, Врњачке Бање, Негришорима и Лисицама. Трагови култних грађевина забележени су уз термалне изворе у Новопазарској Бањи, Куршумлијској Бањи, Нишкој Бањи, Туларској Бањи, Сијаринској Бањи, Врањској Бањи али и Топлацу, Крупцу, Сланкамену и Пећкој Бањи. Од античких божанстава која су поштована уз

термалне изворе колега Васиљевић је издвојио најпре Асклепија / Ескулапа који је обично повезан са поштовањем Хигије и Телесфора (Медијана - Нишка Бања, Пећка Бања, Ромулијана). На другим локалитетима (Крупац) Асклепије је поштован заједно са Аполоном, подунавским коњаником или Диоскурима. Међу божанства ијатричког карактера спада и Херакле чији култ је негован у близини лековитих термалних вода (Медијана, Николичево, Ромулијана). Дијана Гермитеа, заштитница врела и бања поштована је у култној заједници са Аполоном у близини извора у Купинову, Шарбановцу а вероватно и Медијани.

6. Закључак:

Дисертацију *Експлоатација и значај термалних извора у римском периоду на територији Србије*, одликује солидан методолошки приступ и добро промишљен концепт рада уз коришћење релевантне и обимне научне литературе. У изради докторске тезе кандидат се придржавао утврђеног истраживачког плана чиме је у највећој мери одговорио на постављене захтеве. Експлоатација термалних извора на тлу римских провинција у Србији нису до сада били предмет посебне синтезе што додатно поткрепљује чињеницу да је рад мр Љубише Васиљевића оригинално научно дело са посебним значајем за будућа истраживања ове теме. Имајући све наведено у виду износимо пред Наставно-научно веће Филозофског факултета позитивну оцену рада докторанда Љубише Васиљевића и сматрамо да се може приступити његовој јавној одбрани.

У Београду 15.08.2014

доц. др Мирослав Вујовић (ментор)

др Ивана Поповић, научни саветник
Археолошког института у Београду

доц. др Јелена Цвијетић